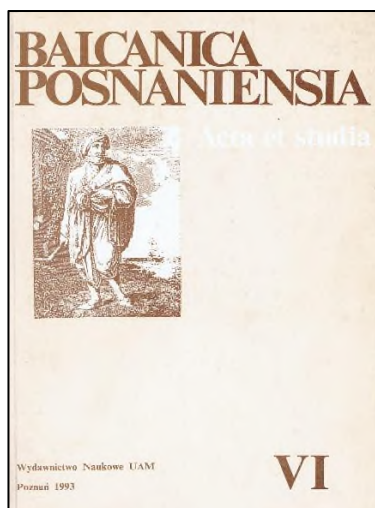

Dobrołęcki Piotr, *Udział Polaków w walkach wewnętrznych Bośni w latach 1850–1851*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1993, t. 6, s. 79–86.

<https://doi.org/10.14746/bp.1993.6.5>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54894>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

UDZIAŁ POLAKÓW W WALKACH WEWNĘTRZNYCH W BOŚNI W LATACH 1850-1851

PIOTR DOBROŁĘCKI

ABSTRACT. Dobrołęcki Piotr, *Udział Polaków w walkach wewnętrznych w Bośni w latach 1850-1851* (The participation of Poles in the civil fights in Bosnia in 1850-1851). *Balcanica Posnaniensia. Acta et studia*, VI, Poznań 1993, Adam Mickiewicz University Press, pp. 79-86. ISBN 83-232-0420-9. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

In the civil war in Bosnia in 1850-1851 6 to 8 officers took part as well as 145 soldiers, all from Poland. They were in the Turkish army after the fall of the Hungarian revolution. Their participation was a part of a more comprehensive plan of Hotel Lambert concerning Bosnia. The intervention of Austria caused the removal of Poles from Bosnia despite their significant military successes.

Piotr Dobrołęcki, ul. Szpitalna 6, 00-031 Warszawa, Polska – Poland.

O Polakach służących w wojsku tureckim w połowie ubiegłego wieku i uczestniczących w uśmierzaniu zamieszek w Bośni i Hercegowinie pisali dotychczas Adam Lewak i Jerzy Skowronek, a Ljubomir Durković-Jakšić poświęcił tej sprawie odrębny artykuł¹. W pracach tych jako podstawę źródłową wykorzystywano „Depesze Wschodnie” ze stambulskiej Agencji Głównej Hotelu Lambert, przechowywane w Archiwum Czartoryskich w Krakowie. Wśród aneksów do tych depesz znajdowały się między innymi listy Polaków-oficerów w służbie tureckiej pisane z Bośni do Michała Czajkows-

¹ A. Lewak, *Dzieje emigracji polskiej w Turcji (1831-1878)*, Warszawa 1935, s. 87-88; J. Skowronek, *Polityka bałkańska Hotelu Lambert (1833-1856)*, Warszawa 1976, s. 183; tenże, *L'activité et les projets du mouvement national polonais envers la Bosnie-Herzégovine 1841-1878*, Akademia nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga XXX. Odelenje društvenih nauka, knjiga 4, Sarajevo 1977, s. 399-400; tenże, *Projekty i akcje polskiego ruchu narodowego wobec Bośni i Hercegowiny w XIX w.*, Pamiętnik Słowiański, XXVIII: 1977, s. 18-19; L. Durković-Jakšić, *Učestvovanje Poljaka u Omer-pašinom ratovanju u Bosni i Hercegovini 1850-1851 godine*, Istorijski časopis, XXI: 1974, s. 269-275; a także: K. Gałczyńska-Kilańska, *Polacy w Kraju Półksiężycy*, Kraków 1974, s. 55-56; A. Dukanović, Słowo wstępne [do:] I. Andrić, *Omer-paşa Latas*, tłum. A. Dukanović, Warszawa 1983, s. 29; J. Albin, *Polacy w Jugosławii*, Lublin 1983, s. 23.

kiego, a także do generała Bema. Zachowało się kilkanaście takich listów, o innych zaś pozostały tylko wzmianki. Fragment jednego z zachowanych listów opublikował Adam Lewak². Nie wykorzystanym źródłem jest opublikowana korespondencja urzędowa Dimitrija Atanackovicia, austriackiego konsula generalnego w Bośni w czterdziestych i pięćdziesiątych latach XIX wieku³.

Na początku lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku wybuchły w Bośni gwałtowne zamieszki. Przyczyną ich było wprowadzenie reform Tanzimatu, ogłoszonych w 1839 roku. Spotkały się one w wielu prowincjach ze znacznym oporem. Zapoczątkowana w roku 1848 nowa faza reform wywołała w Bośni i Hercegowinie otwarty bunt przeciw władzy centralnej. Wówczas Porta skierowała tam armię rumelijską pod dowództwem Omer-paszy Latasa, wsławioną niedawnym stłumieniem podobnego powstania wokół Niszu i Widyńia.

Omer-pasza wkroczył do Bośni 4 sierpnia 1850 roku i ogłosił ferman wprowadzający zmiany w zarządzaniu krajem, uwzględniające pewien udział ludności chrześcijańskiej w administrowaniu prowincją. Istota zmian polegała na utracie przez Bośnię dotychczasowej autonomii i odebraniu władzy muzułmańskim feudalom; administrację prowincji przekazano w ręce wykształconych urzędników, ale przysyłanych przez Portę z innych części imperium otomańskiego. Muzułmanie bośniaccy odpowiedzieli na to buntem, którego zdławienie zajęło oddziałom Omer-paszy osiem zimowych miesięcy 1850 i 1851 roku. Wystąpili zbrojnie również chrześcijanie, niezadowoleni z nowych podatków i zakazu posiadania broni. Zamieszki zakończyły się śmiercią głównych przywódców buntu i odesłaniem innych jako więźniów do Konstantynopola. Jednocześnie ściągnięto olbrzymie świadczenia z ludności, co pozwoliło Omer-paszy wysłać w 1851 roku do stolicy ogromną kwotę 24 milionów piastrow. Korzyści osiągnęli nowi właściciele ziemscy, urzędnicy przybyli z innych prowincji, a także ludność chrześcijańska, która w duchu proklamowanej tolerancji uzyskała prawo do tworzenia własnych szkół⁴.

Michał Czajkowski – Mehmed Sadyk-pasza – pisze w swoich wspomnieniach:

rok 1850 był fatalnym dla szlachty bośniackiej i dla narodowości tej prowincji. Bunt podniesiony przeciw reformie, w którym szlachta bośniacka wyzna, czyli panowie, tak postąpiła jak magnaci polscy, podnieciła bunt między drobną szlachtą, a sama udawała

² Rkps Czart. IV 5595, I połowa 1851. Rkps Czart. IV 5596, II połowa 1851. Rkps Czart. IV 5597, I połowa 1852. List A. Ilińskiego do M. Czajkowskiego: Lewak, o.c., s. 87-88, przedruk: Gałczyńska-Kilańska, o.c., s. 55-56.

³ *Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer-paše Latasa (1850-1852)*, wyd. F. Šišić, Beograd 1938.

⁴ *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1973, s. 257; *Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina*, separat iz II izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*, Zagreb 1983, s. 98-99.

wiernych sułtanowi. Ale Omer-pasza z pomocą Polaków Mehmed-beja Łaskiego, Jakuba-agi Jakubowskiego, Iskender-beja, później paszy Ilińskiego, Mahmud-agi, później paszy Freunda, wykrył robotę tej magnaterii bośniackiej, bunt skarał i zgniół szlachtę raz na zawsze⁵.

Polacy do służby tureckiej trafili głównie z Legionu Polskiego na Węgrzech, skąd po upadku powstania w 1849 r. przeszli na terytorium tureckie koło Widynia, a stamtąd zostali ewakuowani do Szumli (Szumen). Jak wiadomo, władze tureckie miały znaczne kłopoty z obroną tej dość licznej grupy uchodźców politycznych, liczącej 1034 osoby, w tym 4 generałów i 258 oficerów⁶, gdyż Rosja i Austria domagały się ich wydania. Ostatecznie większość uciekinierów opuściła Turcję, część jednak pozostała poszukując różnych sposobów utrzymania się. Niektórzy – po przejściu na islam – zostali przyjęci do armii tureckiej. Wśród nich najsłynniejszy był gen. Józef Bem – Murat-pasza. Razem z Bemem na islam przeszło osiemnastu oficerów polskich i kilku szeregowców, a także kilkunastu oficerów węgierskich⁷.

Do Bośni z Omer-paszą przybyło kilku oficerów-Polaków, którzy wchodzili w skład jego sztabu, a także dowodzili jednostkami liniowymi. Sam Omer-pasza był Serbem; urodził się jako poddany austriacki. W młodości zbiegł do Turcji, gdzie przyjął islam, co umożliwiło mu osiągnięcie najwyższych godności w wojsku sułtańskim. Jego słowiańskie pochodzenie ułatwiało wzajemny kontakt między dowódcą a polskimi podkomendnymi.

Spośród sturczonych Polaków największą sławą okrył się w Bośni Antoni Aleksander Iliński – Skinder-bej lub Muhamed Iskander Illahi, jak się sam podpisywał⁸. Jego awanturnicze życie pełne jest niejasności i trudnych do uzupełnienia luk. Sam się do tego walczy przyczyniał celując w tworzeniu legend wokół własnej osoby; jego adiutant (Wójcik-Ahmet) mawiał: „generał łże, aż się za nim kurzy”. W wieku 16 lat był ponoć uczestnikiem powstania listopadowego, następnie emigrował do Francji. W 1833 r. zaciągnął się do Legionu Portugalskiego gen. Bema, potem wyjechał do Hiszpanii, gdzie próbował swych sił jako torcedor. Następnie przebywał w Algierii, gdzie rzekomo dosłużył się Legii Honorowej. Miał dotrzeć także do Afganistanu i uczestniczyć w oblężeniu Heratu przez Persów w roku 1836. Wybrał się też do Indii i Chin. Od początku lat czterdziestych współpracował z Hotelem Lambert. Skierowany został do Tulczy, gdzie działał wśród Kozaków-Niekrasowców. W roku 1847 na skutek zdrady został uwięziony i wówczas najprawdopodobniej przeszedł na islam, ale w roku 1849 pojawił się w Siedmiogrodzie przy gen. Bemie. Podczas bitwy pod Timișoara został Iliński awansowany do stopnia podpułkownika, a następnie razem z Bemem prze-

⁵ M. Czajkowski (Mehmed Sadyk Pasza), *Moje wspomnienia o wojnie 1854 roku*, wyd. J. Fijałek, Warszawa 1962, s. 10.

⁶ Lewak, o.c., s. 63.

⁷ Ibidem, s. 65.

⁸ Rkps Czart. IV 5595, s. 241.

szedł granicę i pozostał przy nim aż do przyjęcia przez Bema islamu. Miał też eskortować statek z polskimi uchodźcami udającymi się do Anglii⁹.

W Bośni Iliński został dowódcą 3. pułku jazdy w armii Omer-paszy i przez dłuższy czas samodzielnie dowodził przydzielonymi jednostkami. Został odznaczony za udział w walkach z powstańcami. Znacznie przyczynił się do umocnienia rządów centralnych w prowincji. W romantyczny sposób ożenił się z niespełna 15-letnią muzułmanką z miejscowości Konic, z którą miał jedno lub dwoje dzieci¹⁰.

W czasie walk szczególnie zasłużył się zatrzymując przemarsz powstańców przez most w Konicu, „co powstrzymało wybuch zupełnie już uorganizowanego powstania w Hercegowinie”¹¹. Pod koniec 1850 roku pisał do Michała Czajkowskiego: „Hercegowinę trzymam jak na smyczy”¹². Władysław Kościelski donosił wówczas z Konstantynopola do Paryża:

Skinder jest królikiem w Hercegowinie, dał tego teraz najlepsze dowody. Złapano w Bośni 14 oficerów austriackich – z tych dwóch dostało się w ręce Skindera. Natychmiast powieść kazał... Ta rzecz byłaby wielkiego narobiła hałasu, gdyby saraskier [Omer-pasza] ją nie był zaraz zatarł¹³.

W późniejszym czasie Iliński wslawił się „desperackimi czynami” w czasie wojny krymskiej, na Wołoszczyźnie oraz na Krymie, gdzie 17 lutego 1855 roku odznaczył się wspaniałą szarżą pod Eupatorią, która przyniosła mu stopień generała brygady i tytuł Ferik-paszy. Otrzymał wówczas wysadzaną diamentami szablę, którą ponoć przegrał w karty. Wrócił następnie do Bośni po rodzinę, lecz jego najbliżsi zostali najprawdopodobniej otruci przez agenta austriackiego¹⁴.

O Aleksandrze Łaskim wiadomo, że urodził się w 1805 roku w województwie lubelskim. Służył w wojsku Królestwa Polskiego, uczestniczył w spisku Piotra Wysockiego, brał udział w walkach 29 listopada 1830 roku. Kampanię 1831 roku ukończył w randze kapitana lub majora, z krzyżem złotym *Virtuti Militari*. Na emigracji przebywał we Francji i Anglii, którą opuścił pod koniec 1848 roku. W Turcji występował jako Muhamet-bej¹⁵ lub Mehmed-beg¹⁶. W Bośni był adiutantem Omer-paszy¹⁷, czyli szefem jego sztabu.

⁹ [E. Kozłowski], *Iliński A. A.*, PSB, X, s. 149.

¹⁰ Lewak, o.c., s. 87-88; *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 325.

¹¹ Rkps Czart. IV 5595, s. 158; *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 161, 176, 204, 215, 222.

¹² Rkps Czart. IV 5595, s. 239.

¹³ Ibidem. s. 569-570.

¹⁴ [Kozłowski], o.c., s. 149.

¹⁵ [M. Paszkiewicz], *Łaski Aleksander*, PSB, XVIII, s. 224-225.

¹⁶ Durković-Jakšić, *Učestvovanje*, s. 271.

¹⁷ Lewak, o.c., s. 87. Według Atanackovicia szefem sztabu Omer-paszy miał być austriacki oficer Frits (Fritz, Fritsch, Frič), w Bośni Mustafa Skender-beg, ppłk, „b. dzielny”; musiał się on jednak podać do dymisji na skutek nacisków austriackich – *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 123, 146, 153, 160, 224-225, 233, 255, 268, 294, 313, 323.

W wojnie krymskiej w dalszym ciągu pełnił funkcję szefa sztabu Omer-paszy. Pozostał w służbie tureckiej do roku 1863, gdy „złożył dymisję” i próbował bezskutecznie przedostać się do oddziałów powstańczych w Polsce. Przebywał następnie w Szwajcarii i Francji, gdzie zmarł w 1867 r.¹⁸

O Jakubie-adze opinię zostawił Michał Czajkowski:

Jakubowski, porucznik czy rotmistrz zdymisjonowany z wojska rosyjskiego, z ułanów charkowskich, był rodem z Augustowskiego, emigrował z kraju w roku 1848 i był w legii polskiej we Włoszech, w Rzymie. Z Rzymu przybył do Turcji i zaraz wszedł do wojska tureckiego. Odznaczył się pod Omerem Paszą w kampanii przeciwko zbuntowanym. Był on tam prawdziwym bohaterem. Z trzema szwadronami jazdy wziął obronę twierdzy Bihacz, przystanowisko i arsenał buntowników i tym wzięciem najwięcej się przyczynił do zakończenia tej nieszczęsnej wojny. Nie chciał ani awansów, ani dekoracji, ale wszystkie nagrody redukował na pieniądze i Omer Pasza hojnie datki mu wyrobił u rządu. Żył dobrze, wystawnie nawet, Polakom emigrantom wiele pomagał, był on gorącym i sumiennym Polakiem a doskonałym oficerem jazdy, praworny [?], niezmordowany i odważny, nie używał trunków ani zaniedbywał swojej powinności, był on oficerem czelnym między Polakami tureckiej służby¹⁹.

Czwartym Polakiem – oficerem w oddziałach Omer-paszy – był Meh-mud-aga – Freund, którego polskie pochodzenie potwierdzali Czajkowski i Iliński. Jednakże konsul austriacki Atanacković donosił do Wiednia, że Freund, który był uciekinierem z powstania węgierskiego, jest Żydem z Pesztu, a w wojsku służy jako bimbaszi, czyli major²⁰. Ale jednocześnie Atanacković uskarżał się, że „renegaci w przeważającej części troskliwie zatają swoje nazwiska”, co utrudniało mu orientację co do ich rzeczywistego pochodzenia²¹.

Do konsula austriackiego wrogo nastawiony był Iliński:

Na nowy rok w wielkiej paradzie oddał Saraskier, Paszowie i dużo urzędników wizytę panu Atanaskowicz. Ja byłem na polowaniu dzięki Bogu wtedy i dlatego jeszcze noga moja nie powstała u tego Pana²².

Natomiast utrzymywał Iliński kontakty z banem chorwackim Jelačićem, a raczej z jego małżonką, której za pośrednictwem 2 oficerów austriackich wysłanych do Omer-paszy posłał pięknego konia, za co otrzymał podziękowanie²³.

Szczyt jego kariery w Bośni nastąpił w czerwcu 1851 roku, kiedy otrzymał wreszcie oczekiwany awans na pułkownika (miri ałaja). Jego pozycja była tak silna, że krążyły pogłoski o mianowaniu go namiestnikiem Hercegowiny²⁴.

¹⁸ [Paszkiewicz], o.c., s. 224-225.

¹⁹ Czajkowski, o.c., s. 43.

²⁰ *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 268, 281.

²¹ Ibidem, s. 145.

²² Rkps Czart. IV 5597, s. 246.

²³ *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 342, 370.

²⁴ Ibidem, s. 299, 305, 342.

Iliński wysoko cenił swoich polskich współtowarzyszy broni: „wyborni żołnierze, tędzy oficerowie i umieją zastosować się do zwyczajów kraju”. O Łaskim – Mahomed-beju pisał do Czajkowskiego: „odważny, zdolny nawet, ale... chce zrobić z Turków Francuzów i Anglików, a to być nie może i nie powinno”²⁵.

Łaski na polecenie Omer-paszy pisał artykuły, które umieszczano w prasie serbskiej i austriackiej, stąd wzięło się powiedzenie, że „Skinder Bej jest szablą, a Mehemer [Mahomed] Bej [Łaski], piórem Omerowego wojska”²⁶.

W otoczeniu Ilińskiego znajdował się jeszcze jeden Polak o nazwisku Dobrowolski, o którym brak innych informacji w źródłach²⁷.

Agencja Wschodnia Hotelu Lambert pragnęła oddziaływać na Polaków służących w Bośni. Najprawdopodobniej kandydatów na oficerów proponował ówczesny Agent Główny, lecz ostatecznie o doborze decydowały władze tureckie²⁸. Z drugiej strony Iliński zobowiązał się wobec Czajkowskiego „Polaków o ile możliwości protegować”. Zdarzali się jednak wśród Polaków dezterterzy, którzy „głupstwa narobiwszy wrócili z paszportami austriackimi do Galicji”²⁹.

Agencja Główna stawiała przed Polakami w Bośni trudne zadania do wykonania, jak dla przykładu „łagodzenie Omer-Paszy, który chce zupełnie wytępić Bejów w Bośni”³⁰. W myśl instrukcji Władzy –

...zupełne wytępienie Bejów w Bośni mogłoby za sobą szkodę dla Turcji pociągnąć – bo podkopaloby właściwie ich siłę w Bośni... Austria wszelkimi sposobami usiłowała z tej wojny czysto muzułmańskiej – zrobić wojnę słowiańsko-chrześcijańską... Emisariusze serbscy się dużo do tego przyczynili – i w tym mimowolnie politykę Austrii wspierali³¹.

Z jednej strony polscy oficerowie mieli być w myśl wskazań z Paryża i Stambułu lojalni i użyteczni wobec władz, a jednocześnie mieli dążyć do „przywiązania [Bośniaków] do imienia polskiego”³². Sympatia większości polskich oficerów była po stronie ludności, w obronie której Łaski – dla przykładu – interweniował u konsula francuskiego³³.

²⁵ Rkps Czart. IV 5595, s. 241.

²⁶ Rkps Czart. IV 5596, s. 334.

²⁷ Rkps Czart. IV 5597, s. 247; wśród Polaków walczących w Bośni Janusz Albin (*Polacy w Jugosławii*, s. 23) wymienia Konstantego Borzęckiego (Dżelaeddin-paszę). Borzęcki był zięciem Omer-paszy i „brał udział we wszystkich wojnach, które prowadziła Turcja od r. 1852” – [A. Lewak], *Borzęcki Konstanty*, PSB, II, s. 366, lecz jego pobyt w Bośni w latach 1850-1852 nie jest potwierdzony w znanych mi źródłach.

²⁸ Rkps Czart. IV 5595, s. 78.

²⁹ Ibidem, s. 241.

³⁰ Ibidem, s. 936-937.

³¹ Ibidem, s. 949.

³² Skowronek, *Projekty i akcje*, s. 18.

³³ Ibidem, s. 19.

W tym okresie Hotel Lambert podejmował szerszą akcję wobec Bośni. Od lat trwało współdziałanie z miejscowymi franciszkanami, których traktowano jako reprezentantów ludności katolickiej. Próbowano również, choć bezskutecznie, umieścić stałego agenta w Bośni, lub chociażby doktora-Polaka „przy franciszkanach”. Wiele obiecywano sobie również od założenia dziennika przeznaczonego dla Słowian Południowych, który miał być wydawany albo w Stambule, albo w Serbii, albo właśnie w Bośni.

Aktywność Polaków w Bośni wywołała zrozumiałe zaniepokojenie władz austriackich. Ban Jelačić w cyrkularzu rozesłanym do pułkowników granicznych, a przechwyconym przez polskich agentów, informował, że „banda awanturników polskich usiłuje Słowian do Turcji przyciągnąć – lecz... że im się to nie uda”³⁴. Władze austriackie zapewne wyolbrzymiały liczbę Polaków i innych uciekinierów z powstania węgierskiego: „przy boku Omer-paszy znajduje się rzeczywiście 50-60 węgierskich, niemieckich i polskich renegatów”, a także „cały batalion utworzony z węgierskich uciekinierów”. Oceniano liczbę byłych uczestników powstania na Węgrzech na kilkaset osób³⁵. Omer-pasza jednak na pytanie konsula austriackiego określił liczbę oficerów, którzy rekrutowali się spośród interesujących Austrię uciekinierów, na 6-8 osób, a żołnierzy na 145³⁶. Wydaje się, że te właśnie liczby były najbliższe stanowi faktycznemu.

Na zakończenie warto przytoczyć kilka słów Ivo Andrića, który opisując czasy wezrywania Omer-paszy Latasa w Bośni bardzo nieprzychylnie ocenił zislamizowanych cudzoziemców służących w wojsku tureckim – jednak dla Polaków znalazł nieco uznania:

Najwięcej wśród nich było Węgrów, którzy opuścili kraj po upadku rewolucji 1848 r. Polaków nieco mniej, ale oni byli wyżej rangą, cieszyli się większym zaufaniem i byli bardziej zżyci z Turkami i tureckim obyczajem, gdyż od dawna znajdowali się w tureckim wojsku, do którego trafili jako uchodźcy po nieudanych powstaniach przeciw Rosji. Wszyscy zaś ci cudzoziemcy, wstąpiwszy do tureckiej armii, po krótszych lub dłuższych wahaniach przyjmowali islam, przynajmniej pozornie³⁷.

Pomimo odnoszonych sukcesów i poparcia wpływowych osobistości tureckich, po kilkunastu miesiącach działania na terenie Bośni i Hercegowiny „wszyscy Polacy zostali usunięci... wskutek ostrego żądania Austrii, oskarżającej ich o buntowanie ludności”³⁸.

³⁴ Rkps Czart. IV 5595, s. 483.

³⁵ *Bosna i Hercegovina za vreme*, s. 113, 124.

³⁶ *Ibidem*, s. 161.

³⁷ I. Andrić, *Omer-pasza Latas*, tłum. A. Dukanović, Warszawa 1983, s. 92.

³⁸ Skowronek, *Projekty i akcje*, s. 19.

THE PARTICIPATION OF POLES IN THE CIVIL FIGHTS IN BOSNIA IN 1850-1851

Summary

After the Hungarian revolution of 1848-1849 some of its participants – those who came from Poland – went through the service in the Hungarian army and were enlisted in the Sultan's army. In 1850-1851 part of them were sent to Bosnia where the troops under the command of Omer-Pasha Latas to repress a rebellion of the Bosnian Muslims aimed against the central authorities. It is estimated that 6 to 8 Polish officers and about 145 soldiers stayed in Bosnia. It was possible to establish the names and fragments of biographies of four Polish soldiers taking part in the fights.

The greatest fame was that of Antoni Aleksander Iliński who assumed the name of Skinder-bej. After a tempestuous youth he started his service for Prince Adam Czartoryski. Sent to Turkey where as a result of treason he was sent to prison and it was then that he most probably became a Muslim. During the Hungarian revolution he appeared with General Bem and went with him to Turkey. During the fights in Bosnia he was particularly distinguished by stopping the marching of the insurgents through the bridge in Konic. There was even rumour that he was to be nominated the governor of Herzegovina. Later on he participated in the Crimean War where he distinguished himself by his splendid charging near Eupatoria on 17 February 1855.

Of the other Poles who participated in the fight we can mention the following: Aleksander Łaski (Muhamet-bej), adjutant of Omer-Pasha that is his chief of staff, Jakubowski (Jakub-aga), the conqueror of the stronghold Bihać and Freund (Mehmud-aga). Another Pole – Dąbrowski is also mentioned about whom no other information can be found.